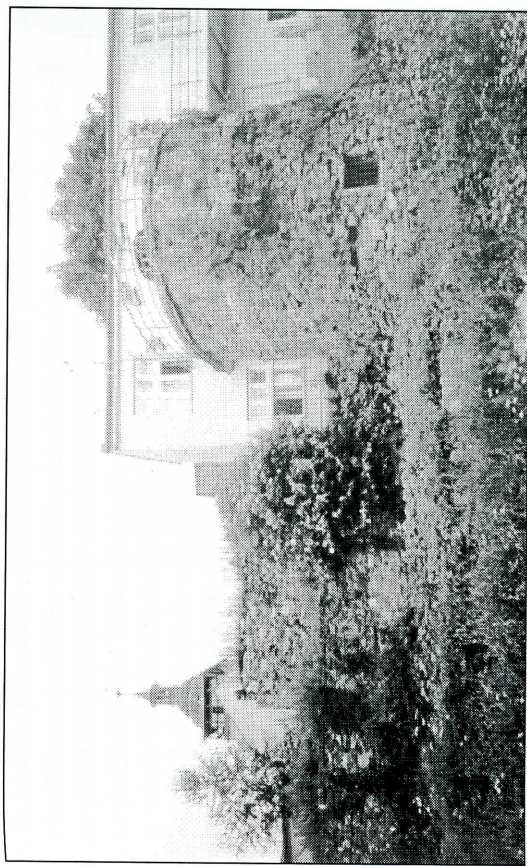

spolehlivě rekonstruovatelná díky několika historickým plánům z počátku a poloviny 18. století až po mapu stabilního katastru z roku 1830. Hlavní hradba byla jednoduchou zdí a neměla proto kromě branských věží žádné další věže a bašty. Podle zjištění stavebně historického průzkumu byla silná 170–180 cm a jen výjimečně dosáhla tloušťku 145 a 200 cm. Nebyla obzvlášť vysoká. V plné výšce se zachovala pouze ojedinelé a na sledovatelných místech kolísá mezi 3,8–4,2 m oproti dnešní úrovni povrchu terénu ve dvorcích městišť. Navenek měla výšku 5–5,5 m, což ukazuje na rozdíl 1,2 m mezi niveletou terénu dvorů a parkánu, neboť ten byl vložen už za hranu svahu.

Popisní zídka ochozů měla tloušťku jen okolo 50 cm a výšku minimálně 1,2 m. Ochoz měl proto šířku zhruba 120 cm, což pro pohyb obránců postačovalo. Bohužel se nezachovalo ani cimbuří nebo střilny, které zobrazuje dřevorez J. Willenbergera z roku 1593, z čehož plyne, že parapetní zeď musela být o něco vyšší. Hradební zeď byla jako obvykle provedena z litého zdiva do rovnáných líců z nevstaveného, velkého a neupraveného lomového kamene na vápennou maltu dobré kvality. Jisté náznaky v plánech, jakož i ikonografie svědčí o tom, že nejméně dvě brány (snad s výjimkou Mlýnské brány) měly podobu vícepodlažních věží, které vystupovaly navenek z lince hradby. U původní Horní brány, jejíž úplné přízemí bylo průzkumem J. Muka (1994) zjištěno ve východním křídle zámku, známe i její rozměry (10×8,7 m).

Více poznatku je k dispozici o parkánové hradbě, která stojí v mnohem větším rozsahu než hlavní hradba. Na rozdíl od ní je v rozestupech 40–70 m zesílena půlválcovými baštami, které hradbu nepřevyšovaly. Jsou pro pernstějská opevnění typické a byla jimi vybavena hlavní hradba Horního města v Přerově a parkánová zeď v Lipníku, kde však byly poněkud subtilnější. Při srovnání s plánem ze začátku 18. století je zřejmé, že se nezachovala bašta na jihozápadním nároží fortifikace, na východní straně je jich o tři méně, naopak na západě je ve skutečnosti jedna navíc. Konfrontace s plánem z roku 1745 a mapou stabilního katastru však vyšší počet bašt na východě zpochybňuje a je zajímavé, že právě tam jsou dvě bašty na starých základech nově vystavěné koncem 19. a v první polovině 20. století. Motivací nebyla památková péče, nýbrž snaha po romantické úpravě teras na soukromých parcelách. Proto také byla část parkánové hradby v těchto místech opravována nebo i nově vybudována z velkých vápencových kvádrů.

Parkánová hradba je mocná v základech 120–150 cm, což je dobře viditelné v celé řadě zachovaných oblouků vzniklých zděním „na studně“. Únosné podloží bylo v takové hloubce, že stavitelé ušetřili zdivo tím, že místo průběžného základu na podloží založili jen pilíře pospojované pasy, které teprve nesly nadzemní část hradby. Ze strany parkánu, jehož šířka kolísá mezi 4 a 8,5 m, měla už jen úlohu krycí zdi. Proto byla vysoká do 1,9 m, silná jen 85–105 cm a od počátku nebyla ukončena cimbuřím, ale prolamovány ji štrbinové střilny. Zdivo parkánové hradby má oproti hlavní hradbě poněkud odlišný charakter. Je drobnější, těžko opracovatelnou drobnu nahradil měkký lomový kámen a též malta je méně kvalitní.

Parkánová bašta s nástavbou terasy na parcele domu čp. 34 na jihozápadě města. Vlevo fragment hlavní hradby, za níž vyčnívá věž radnice.

V průběhu stavebně historického průzkumu hradeb byly nadpovrchovým průzkumem v úplnosti identifikovány zachované zbytky obou hradebních pásů a to i ty ukryté v budovách a sklepech. Pro průběh nadpovrchově zmizelých úseků bylo též důležitě zjištění jejich substrukcí pod stavbami a zídkami ve dvorcích a zahrádkách. Komplikovanější situace je kolem hlavní hradby, která podle laicem i ve větší míře než hradba parkánová. Ta našťásti většinou tvoří přirozenou parcelní hranici a téměř vždy opěrnou zeď terénu a staveb nad svahy ostrožny. Hlavní hradba byla též na mnoha místech zevnitř zeslabena odlámaním, především v místech novodobých a často stavebně nevhodných přístaveb.

Úseky jsou hradby zachovány různě. Parkánová hradba je zachována téměř intaktně po celé délce západní strany města, kde ale také došlo k jejímu nejrozsáhlejší avšak nepřilíživě šťastně provedené obnově s použitím cementu. Udržována je ve střední části za Jiráskovou ulicí, kde tvoří podnož budov na ní vystavěných. Naopak hlavní hradba je na západní straně města zachována nejméně a její průběh je místy sledovatelný jen s komplikacemi. Nejvíce se dochovála na parcelách domů čp. 26–28 v Radnické ulici, ale její autentičnost snížilo rozebrání a znovupostavení, k němuž z technických důvodů došlo na přelomu let 1994–1995. Obnova byla natolik důsledná, že vznikla věrná replika včetně ochozu s předprsní.

Nejlépe je hlavní hradba zachována na jižní straně města mezi jihozápadním nárožím a vyústěním Svatoplukovy ulice, kde stávala Mlýnská brána. Bohužel je před pohledy většinou skryta v substrukcích školní budovy, nebo ji zástavba

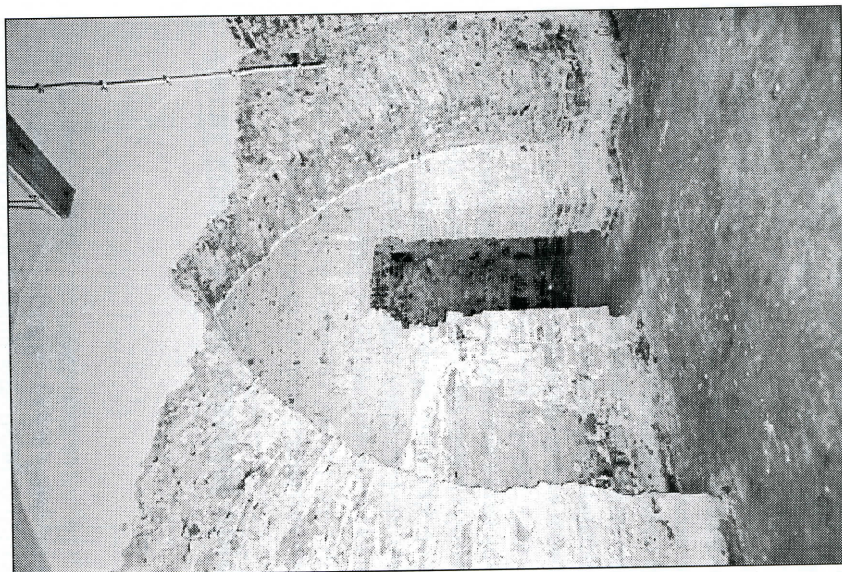
Okénko cimburské sýpky v severovýchodním nároží hradeb města.

svírá z obou stran. Dobře viditelná je na parcelách domů čp. 38–40, kde stojí i zeď parkánu, která je relativně dobře zachována okolo nároží fortifikace u školy. Právě tam ale došlo k „obnově“ unikátních obloukových opěrných pilířů, jejíž způsob – zalitím betonem do bednění – lze bez přehánění označit za tragický. V původní podobě pilíře stály do šedesátých let 20. století a autor je velmi dobře pamatuje. Nejvíce jsou postiženy hradby na východním okraji historického jádra. V severním díle okolo Pivovarských schodů zmizela parkánová hradba z více než poloviny průběhu, stojí však vysoké torzo severovýchodní bašty za nedávno zbořeným domem čp. 549. Střední díl v přestavěné podobě sice z větší části existuje, ale jeho špatný stavebně technický stav dále zhoršuje plevelné a náletové rostlinstvo.

Podobně je tomu s hlavní hradbou. Ve střední části samostatně stojí pouze v krátkých úsecích za domy čp. 85–86 a 100, převážně však tvoří stěnu zadních domovních traktů. Jen tímto způsobem je zachována v severním díle, ale plnou výšku dosahuje jen u Pivovarských schodů za domem čp. 104 a pak v okolí severovýchodního nároží, jež je uchováno ve zdivu domu čp. 410. Ten je z velké části bývalou pozdně gotickou sýpkou, v jejímž patře je dosud osazeno původní okénko s pískovcovým ostěním. Protože jižní zeď sýpky je s hradbou provázána, byla postavena současně s ní. Ze severního přepažení šíje se zachovala hradba ve hmotě zmíněné sýpky, podpovrchový průběh a severozápadní nároží bylo zachyceno ve výkopech na nádvoří zámku a v podlahách jeho západního křídla. Protější východní křídlo obsahuje přízemí branské věže, která byla dostavěna k severnímu lici hradby a stala se součástí hradu Jana Tovačovského z Cimburka.

Zbývá se zmínit o téměř zmizelých objektech bran. Dolní brána byla prolomena v mohutné hranolové věži, zda však pocházela z první fáze nemůžeme bez výkopů zjistit. Za Pernštejnů byla opatřena zaobleným barbakanem – pokročilou formou předbraní, z něhož se zachovaly zbytky na severní straně klesající Radniční ulice při domu čp. 34 a ve sklepě domu čp. 448. Podoba Mlýnské brány zůstává neznámá. Mohla být pouhým otvorem v hradbě uzavíratelným vraty, leč nelze vyloučit ani existenci menší věže. Jisté je, že i ona byla vybavena menším protáhlým předbráním, v němž stál strážní domek. Pozoruhodně zachovaného barbakanu Horní brány a řešení vstupu do města od severu se dočkáme v kapitole o zámeckém komplexu. Dobu výstavby barbakanů lze odvodit ze souvislosti s budováním Předzámčí, na něž barbakan Horní brány navazoval. Stavěly se tedy okolo roku 1520 nebo jen o něco málo později.

Zajímavé též byly kamenné několikaobloukové mosty, které směřovaly přes příkopy do bran barbakanů Dolní a Mlýnské brány. Nadpovrchově se nezachovaly, ale první z nich byl viditelný ještě na začátku padesátých let minulého století. Jeho kamenné těleso mělo nejméně tři půlkruhové oblouky a další, který nahradil zvedanou dřevěnou část, byl už proveden z cihel. Z historických plánů je zjevné, že se na most vstupovalo mezi dvěma štíhlými okrouhlými věžičkami. Při terénních úpravách vjezdu do města Radniční ulicí byl most Dolní brány nešetřně zahrnut a přitom patrně i poškozen. Způsob provedení mostu je však možno seznat na analogické stavbě přes obezděný příkop do hlavního zámeckého

Initiální lomený oblouk brány městské branské věže odlrytý ve hmotě východního křídla zámku.

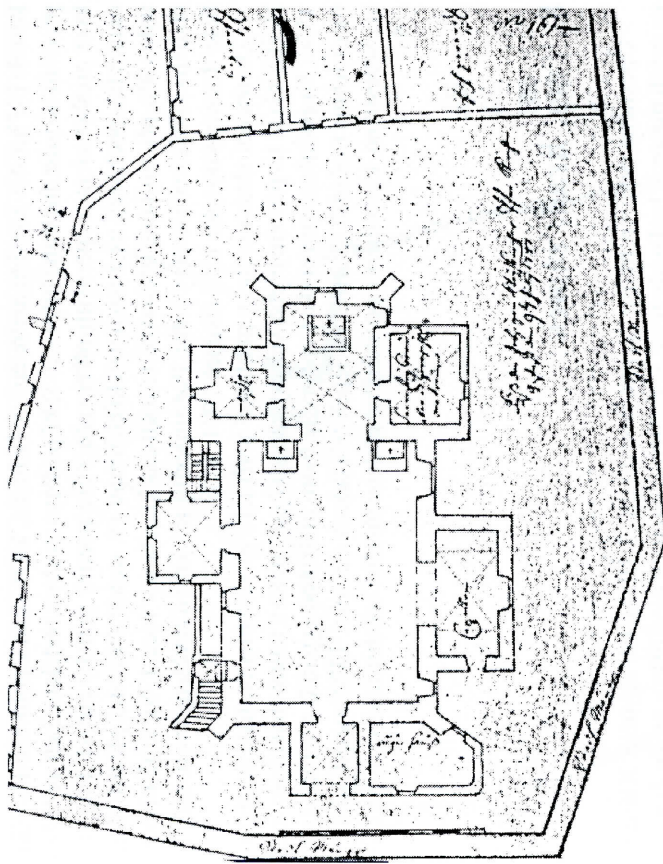
portálu. Má však jen dva kamenné oblouky a svoditou část rovněž nahradilo cihelné pole. Zbytky menšího mostu lze očekávat též pod vozovkou Svatoplukovy ulice ještě před dnešním přemostěním Ludiny. Časové zařazení těchto mostů je z hlediska jejich historické hodnoty dost podstatné. Z jejich renesančního stavebního charakteru a logických souvislostí lze za jejich stavebníka s velkou pravděpodobností považovat Jana Kropáče z Nevědomí okolo roku 1560, úplně vyloučit však nemůžeme ani Jana z Pernštejna (1507–1547). Bohužel do specializované publikace D. Josefa (1999) se nedostaly.

Protože další proměny hraničké městské fortifikace po odchodu pánů z Pernštejna byly minimální, v třicetileté válce už byla zastaralá. Bez problému jistě odolala jen menším diverzním oddílům, ale pravidelná armáda představovala vážnou hrozbu. Proto se Hranic v roce 1621 snadno zmocnilo císařské vojsko a ani roku 1643 nedokázaly odolat Švédům, když ti použili děl a skoro rozbili obě hlavní brány. Nebyla to přitom hlavní armáda, ale jen oddíl plukovníka Derfflinga a tak jen Helfštejn zůstal v držení císařských (Indra 1996, 62).

7. Farní kostel a jiné sakrální objekty

Dnešní farní chrám Stěti sv. Jana Křtitele na náměstí vznikl podle projektu vchlasného architekta F. A. Grimma v letech 1754–1763. Nahradil gotický chrám sv. Jana Křtitele v jihozápadním ohybu městských hradeb, který byl následně zbořen. V jeho místě nyní stojí budovy základní školy, zatímco renesanční stavení fary naproti nim se v přestavěné podobě dochovaly dodnes. Našestě existují plány kostela před jeho demolicí, které vypovídají, že šlo o poměrně nevelký jednolodní chrám s pravotočile uzavřeným presbyteriem a hranolovou věží při něm. Interiér lodi měl pouze 21 × 14 m a celková délka kostela byla 35 m. V. Richter (1952, 93) opatrně předpokládal, že venkovsky zjednodušená stavba patří do okruhu sakrální architektury olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburgu (1247–1281). Ovšem jeho budovatelská činnost časově přísluší převážně až druhé části episkopátu. Navíc nevelké rozměry kostela, které byly zřejmě příčinou jeho náhrady podstatně větší novostavbou, dále plochostropá loď, křížové (v renesanci?) klenuté kněžiště a tvar opěráků ukazují na ranější vznik kostela. Severní a západní předstří lodi a jižní kaple byly zřejmě pozdějšího původu a svědčí o snaze o rozšíření plochy pro narůstající populaci.

Je proto možné, že kostel vznikl na bázi obligátních stavebních zvyklostí a bez zvláštní inspirační motivace před lokací města v polovině století a sloužil už starší osadě. Také poloha v prostoru pravděpodobného staršího osídlení, resp. nad ním, by pro jejich časové spojení s ním mohla vypovídat. Nelze ani zavrhnout obsah

Püdnýs kostela z r. 1747 (publikoval V. Richter).

fals datovaných k roku 1201 a 1251. V prvním, jež asi odraželo stav v polovině století, je zmíněn patronát kostela, druhé mluví o městě a i když jistě nešlo o plně institucionální organismus, s kostelem je i v trhové osadě nutno počítat. V roce první lokace města – 1276 – byl též poprvé použit název Alba Ecclesia, tedy Bílý Kostelec. Kostel již určitě stál a v krajině se nějakou dobu výrazně uplatňoval.

Polohu farního kostela osvědčil výkop na ploše parkánu, v němž zpod západní stěny školy vystupovalo kamenné zdivo (předstíně?). Možnost dalších nálezu poskytuje plocha parčíku sevřená dvěma křídly školy a příležitostné výkopy v tomto prostoru bude zapotřebí pečlivě sledovat. Archeologický výzkum by jistě napomohl datování vzniku kostela a bez něho ani nelze vyloučit existenci starší sakrální stavby.

Kostelík Narození Panny Marie stojí pod skalou Hluzovského kopce poblíž dříve komunikačně využitého sedla mezi nim a Hůrkou. Původ „Kostelíčka“ je nepochybně starší než letopočet 1595 na kameném kříži vezděném v kněžišti. Znamená vtočení donace kříže, nebo spíše datum opravy, o níž je zápis v purkretních registrech při domu tehdejšího purkmistra Ondřeje Čaputy. Také během 16. století jsou doloženy peněžní odkazy na provoz a údržbu. První zmínkou je však relace z roku 1492 o pohřbu bratra Víta při kostele. I další doklady svědčí o tom, že při

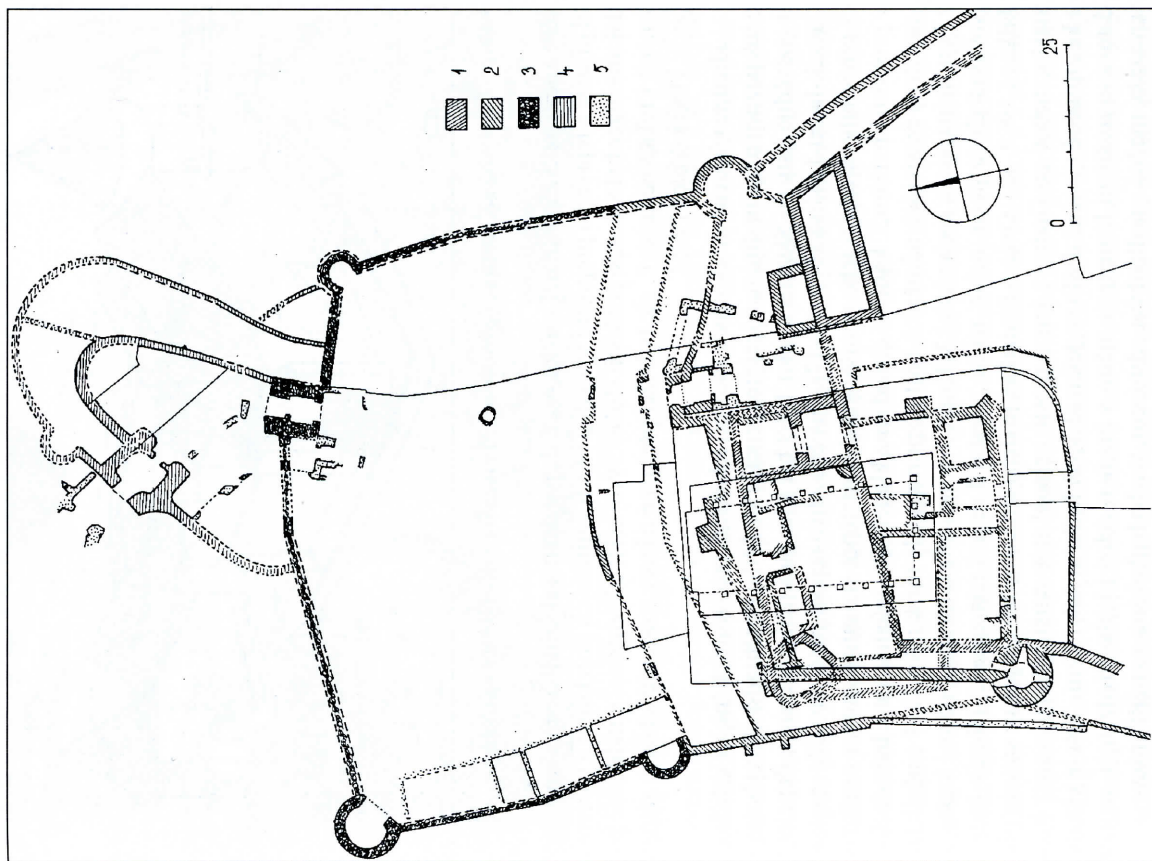
kostele byl hřbitov vzrůstající se církve bratrské, který snad v polovině 16. věku přeložili do míst dnešního hřbitova. Také půdorys stavby s obdélnou lodí a pětibokým presbyteriem a opěrnými pilíři svědčí pro pozdně gotický původ. Lomená okna však pocházejí až z novogotických úprav 19. století. Původní plochý strop nahradila při zmíněné přestavbě renesanční klenba a v roce 1781 ještě přibyla obdélná sakristie s oratoří v patře. Pozoruhodný je v krovu zavěšený zvon, epigraficky datovaný do roku 1501 (Samek 1994, 560).

Do období sledovaného v publikaci patří také modlitebna bratrského sboru. Nacházela se na pravém břehu Veličky západně od zámku a postavili ji okolo roku 1550. Po potlačení stavovské vzpoury Jednotu bratrskou vypudili a v roce 1626 modlitebnu rozbořili. Patrně na jejich základech do roku 1670 vyrostla kaple sv. Šebestiána, která dnes v pozmeněné podobě slouží Českobratrské evangelické církvi.

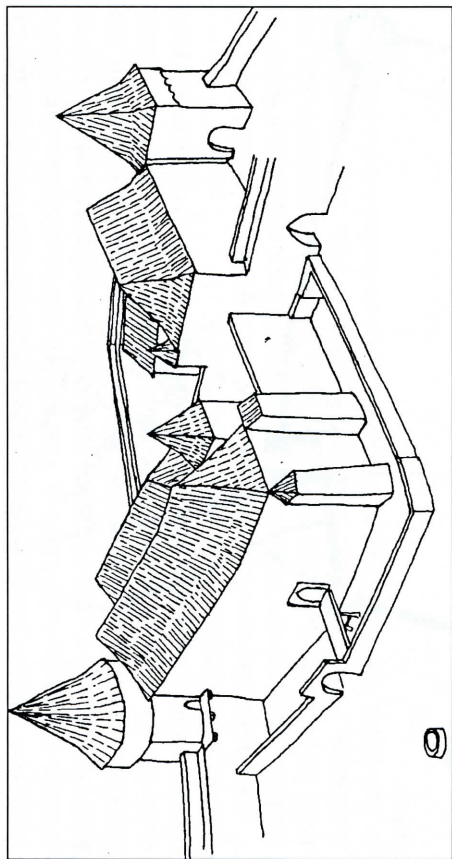
8. Tvrz, hrad, zámek

Opevněné sídlo vrchnosti zřejmě dost dlouho v Hranicích chybělo. Kláštery ve svých městech budovaly tvrze nebo hrady opravdu ojediněle a města či městečka většinou postrádala i vlastní opevnění. Patrně zásluhou některého ze zástavních držitelů z řad šlechticů vznikla v Hranicích tvrz, o níž vypovídá zástavní listina z roku 1398. O jejím rozsahu, podobě a dokonce i situování nemáme ponětí, ale dá se předpokládat, že byla dřevěná. Pro skromnou velikost zase hovoří neochota zástavních pánů k nejisté investici. Z urbanistické struktury města se dá rovněž předpokládat, že se nacházela na nejvíce ohroženém místě v zúženém severním cípu areálu, tedy přibližně tam, kde dnešní zámek.

Díky rekonstrukci zámku máme už k dispozici velké množství informací o jeho kamenných předchůdcích – hradech. Množné číslo je použito záměrně, neboť hrady byly dva a různé podoby a velikosti i když stály v jednom místě. Menší připojil k městské hradbě Jan Tovačovský z Cimburka, větší hrad dvojnásobné velikosti postavili páni z Pernštejna, přičemž ze staršího využili jen branskou věž a částečně její předbrání. O všem vypovídá množství zdí, které byly odkryty pod odstraněnou dlažbou nádvoří zámku a pod podlahami přízemí. Pro poznání celého souboru zámku a Předzámčí a jeho provázání s hradbami města bylo nesmírně užitečné též sledování úprav komunikace v Jiráskově ulici (S. Miloš) a stavebně historický výzkum Předzámčí a opevnění města (M. Plaček). Budovu zámku prozkoumal ještě před zahájením rekonstrukce J. Muk (1994) a i když se zaměřil hlavně na zřetelné produkty renesančních etap, podařilo se mu identifikovat gotickou branskou věž a správně perništejskému období připsal okrouhlý spodek zámek

Püderský předrenesančního vývoje okolí zámku. 1 – hlavní hradba města a cimberský hrad, 2 – perništejský hrad a parkán města, 3 – Předzámčí, 4 – barbakan Horní brány, 5 – podpořehově zjištěné renesanční a neidentifikovatelné zdvo. Phně jsou vyznačeny lince dochované a ve výkopech, čárkovaně interpolovaný průběh zdí, tečkovaně průběh doplněný a tenké současně stavební čáry.

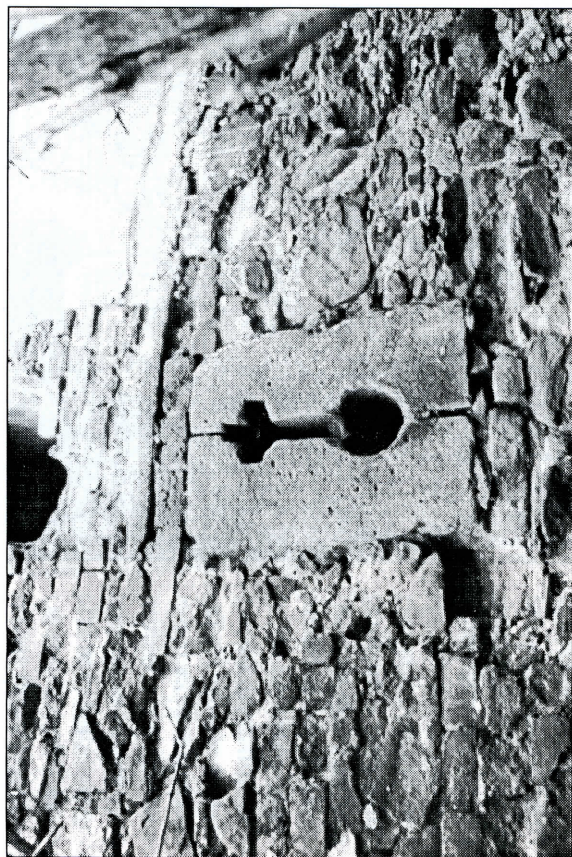

Pokus o hmotovou rekonstrukci perštejnského hradu (pohled od jihovýchodu).

věže a navazující západní zeď zámku. Více ale průzkum nadzemního zdiva ani nemohl přinést a teprve po propojení výsledků všech zmíněných průzkumů a náleзовé dokumentace bylo možné pochopit složitý vývoj celého komplexu a radikálně pozměnit i relativně čerstvé, ale bohužel přecásné názory stran předchůdce zámku (srov. Plaček-Miloš 1995).

Hrad se výslovně uvádí v roce 1465 při lokalizaci prodáváných luk za Velickou, o rok později na něm shromáždění stoupenci krále Jiřího Poděbradského vyhotovili opovčdné listy do Slezska a roku 1469 byl jeho purkrabím Štěpán z Popelova (Hosák-Indra-Jašková 1969, 45–47). Zjištěné zdivo nepochybně potvrdilo existenci původního hradu a jeho perštejnského nástupce na místě zámku a nikoliv v prostoru Předzámčí, kam byl donedávna kladen. Důvodem k tomu bylo dochování dvou masivních nárožních bašt a zpráva podle níž k roku 1514 směnil Jan z Pernštejna, syn a spoluvladař Vilémův, hranickému měšťanu Ondrovi louku na Novosadech za jinou, neboť na ní „přestavil se jest náš zámek“ (Hosák-Indra-Jašková 1969, 52). Ovšem formulaci je třeba jednoznačně chápat ve smyslu přístavby, neboť na Ondrově louce prostě nemohl stát starší (přestavovaný) hrad a ke zmíněné výměně došlo po jejím alespoň hrubém dokončení. Tím je vlastně datováno rozšíření komplexu města a hradu o celou plochu Předzámčí, na něž navázala, možná s nedlouhým odstupem, stavba barbakánu a vnější brány.

Rozsah perštejnského hradu, který se rozkládal po obou stranách městské hradby, je víceméně zřetelný. Je určen průběhem základů masivních zdí s plnými hranatými věžicemi v jihovýchodním nároží a ve dvou typicky lehce zalomených kurtínách. Součástí se stala bývalá hranolová věž městské brány, která zůstala ve hmotě východního křídla zámku i po likvidaci většiny hradu. Do renesančního

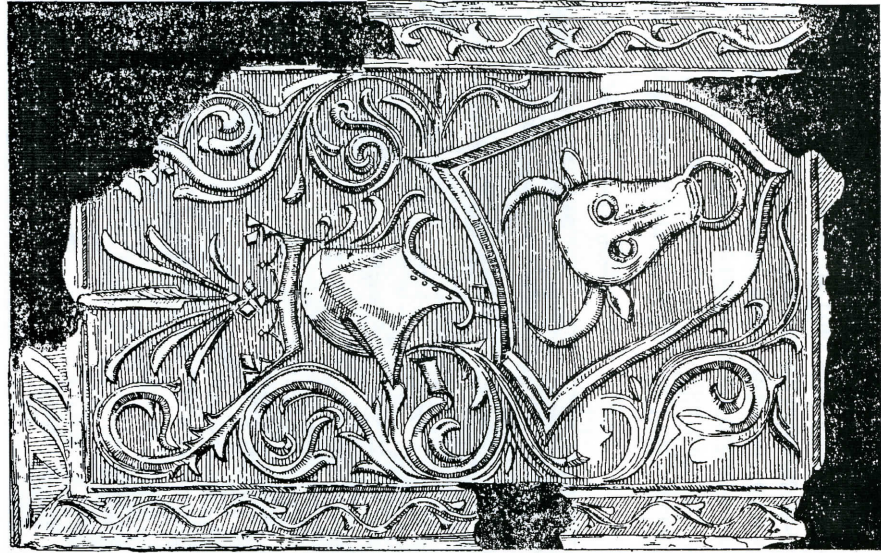

Křížová klíčová střílna v okrouhlé věži perštejnského hradu.

zámku byla těž pojata západní obvodní zeď a proto se půdorysné linie poněkud k severu sbíhají. Okrouhlá věž na konci zdi, podle spáry na styku s ní, zřejmě nepochází z první fáze perštejnské výstavby. Proto je také vybavena dvěma pozdějšími křížovými střílnami. Oproti dnešnímu zámku byl perštejnský hrad lehounce natočen proti směru hodinových ručiček a jižní zeď zámku jen nepatrně vystoupila před jeho hradbu a vyrovnala tak její průběh. Díky tomu bylo možno i nadále využít dvě patra původních, valeně klenutých sklepů, které byly za minulého režimu nevhodně upraveny pro kryty civilní obrany.

Palác v tomto místě byl podélně dvoutraktový a byl vložen mezi městskou hradbu a novou ohradní zeď hradu. K východu pak pokračoval jedním traktem, v němž byl, v místě dnešního, zřízen průjezd od města, do jehož portálu směřoval už zmíněný dvojobloukový most. Průjezd měl ale skromné rozměry a 5 m široký most proto spíš vybudoval Jan Kropáč, jenž patrně radikálně přestavěl jižní část hradu a portál zvětšil. O vertikálních komunikacích zřejmě svědčí blok zdíva vložený do kouta mezi palác a městskou hradbu, který lze pokládat za pozůstatek základů schodiště do pater. Hradba tedy pořád stála a dělila hrad na dvě poloviny. Z jižní zůstala nezastavěn malý dvorek, jehož oblažkovou dlažbu se rovněž podařilo na dvou místech odkryt. Do severní poloviny se chodilo průlomem (brankou?) v bývalé hradbě, nebo přízemím dřívější branské věže.

Severní díl hradu obsahoval úzké stavení přiložené k severní hradbě a v budově se proměnila i bývalá branská věž s předbráním. Protože po uzavření jejich

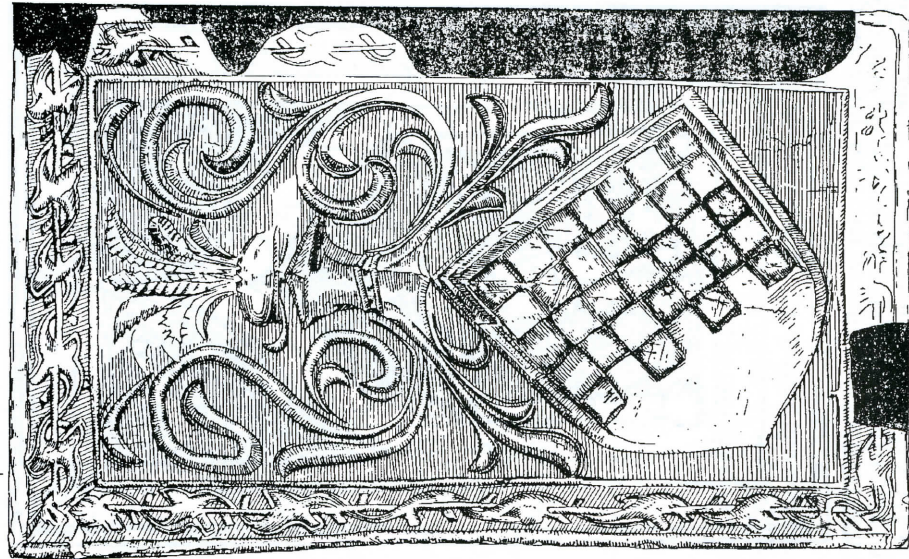
Kachel s erbem pánů z Pernštejna z tzv. rytířských kamen (podle S. Miloše, P. Michny a H. Sedláčkové).

sekundárně použít v renesančním zdívu. Všechna pocházejí z pravouhlé řešených otvorů a krom běžných okosení a výběhů jsou profilována výžlabky a pruty s typickým pozdně gotickým přetínáním. Velmi zajímavý je soubor kamenných kachlí, který pochází ze zásypu klenby sklepa dvoutraktového paláce (Miloš-Michna-Sedláčková 1998). Jejich počet a plastická výzdoba ukazují na součást tzv. rytířských kamen, které představovaly špičkové vybavení interiérů urozených elit pozdního středověku. Zobrazených motivů je hojnost – figurální, zoomorfni, rostlinné, architektonické, ale velmi důležitou složkou byla rytířská a heraldická tematika. Mezi erbovními znamením lze spatřit kromě českého lva též perštejskou zubří hlavu, rožmberskou růži, šternberskou hvězdu, kunštátské vrchní prulky, ko-

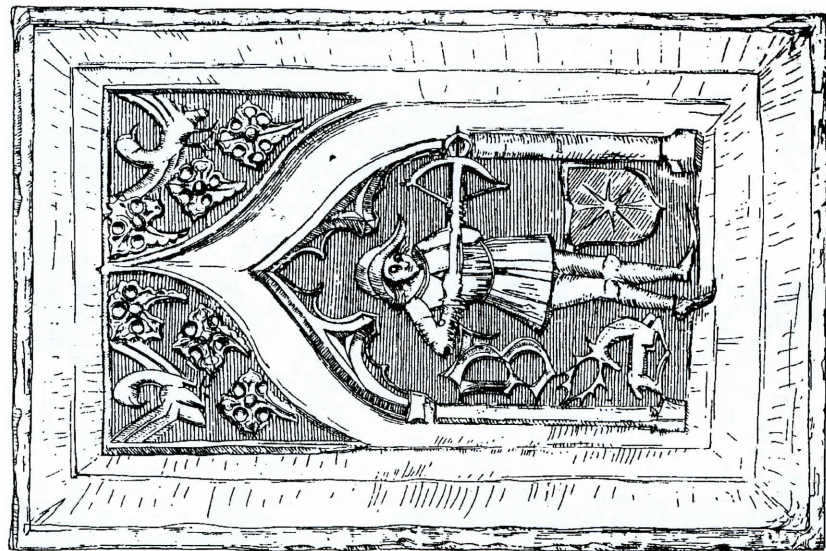
lovratskou (?) orlici a verzi cimberského cimbuří v podobě šachovnice. Jednalo se vesměs o rody vysoké šlechty, vyskytl se však také hůře přiřaditelný kohout, kterého na štítě nosil některý z vládyckých rodů.

Inspiraci k postavení tohoto druhu kamen je možno hledat v Uhrách, s nimiž byla Morava nuceně spjata osobou krále Matyáše Korvína. S ohledem na to je vznik kamen datovatelný do posledních čtvrtiny 15. století, což frekvence perštejského erbu jen podporuje. Pomineme-li jistou uměleckou a řemeslnou nedokonalost, byla kamna vzácným příkladem snahy po reprezentaci, přestože Hranice k perštejským prominentním sídlům nepatřily a majitelé jim věnovali jen potřebnou pozornost. Umístění rytířských kamen a nálezy renesančních kachlí v téměř mistě, patrně z přestavby hradu Janem Kropáčem z Nevědomí, dokládají obytnou a reprezentační funkci prostorů v jihozápadním paláci. Pozoruhodné je srovnání s pozdně gotickými kachly nalezenými na blízkém Helfštejně. Zdá se, že byly vyrobeny ve stejných dílnách nebo ze shodných forem. Existence rytířských kamen na Helfštejně, po němž se Vilém z Pernštejna trvale psal, není překvapivá a společná výroba s hranickými by jistě snížila jejich měrné náklady.

Komplikovanější bylo rozpoznání podoby staršího hradu pánů z Cimburka. Téměř s jistotou k němu patřil nakoso postavený nepravidelný útvar „věže“ pod západním křídlem zámku a hradba přepážující nádvoří jižně od perštejské sever-

Kachel se stylizovaným erbem pánů z Cimburka z tzv. rytířských kamen (podle S. Miloše, P. Michny a H. Sedláčkové).

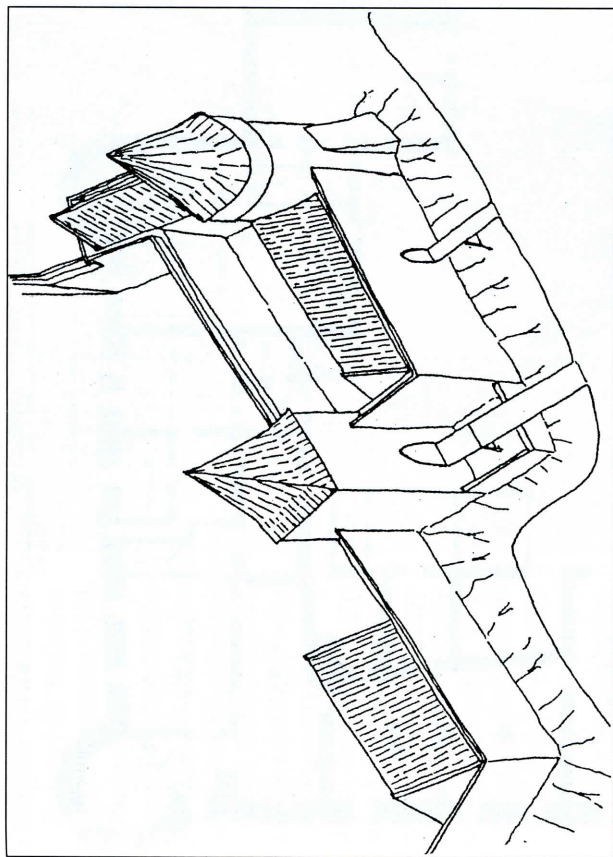

Figurální kachel s erbem pánů ze Šternberka, jelenem a písmenem „g“ z tzv. rytířských kamen (podle S. Miloše, P. Michlmy a H. Sedláčkové).

dištěm, které dílem vylámali do zdíva hradby a věže a dozdlili jen chybějící čtvrtinu kruhu.

Vymezení cimburského hradu na západě zůstává nejasné, neboť terén v parkánu byl z větší části odtěžen. Poulých 60 cm silná zeď, která vybíhala z nároží městské hradby a jejíž základ prochází podél západním křídlem zámku, nemohla být obvodovou zdí hradu, ale spíš zbytkem stavení, které k ní přiléhalo. Z prostorových důvodů se nemohlo vázat k hradbě pernštejnské, ale k pravděpodobně zdi vně od ní. Po jejím hypotetickém doplnění se cimburský hrad zhruba rysuje jako obdélník (cca 33×20 m), který byl zevně přiložen k městské hradbě. Podle všeho neměl hrad obvyklý hlavní palác, ale poměrně úzká stavení při severní a západní hradbě. Utváření základového zdíva uprostřed severního ukazuje na existenci prů-

ní hradby. Rovněž se ukazuje, že stavba hradu proběhla změnou původního záměru po dílčím dokončení hlavní hradby města, kterou využili jako jižní stěnu hradu. Před ní vyhloubili příkop k městu, který pak Pernštejnové využili pro vložení sklepu dvojtraktového paláce. Zajímavý byl osud branné věže městské hradby. Do města se otevírala hro-
titým obloukem a shodný oblouk brány k severu byl při průzkumech zjištěn v zádínce provedené ještě v pozdní gotice. Před touto branou byl příkop, snad s pilířem mostu, jehož zdivo se zachovalo ve sklepe. Při stavbě hradu byla k němu věž přičleněna, přičemž průjezd sloužil dál svému účelu a pán mohl vstup do města přímo kontrolovat. Patra věže byla dostupná jen z hradu vřetenovým schodištěm, které dílem vylámali do zdíva hradby a věže a dozdlili jen chybějící čtvrtinu kruhu.

Pokas o hmotovou rekonstrukci hradu Jana Tovačovského z Cimburka (pohled od severovýchodu).

chodu o šířce 1,3 m a možnost vstupu z prostoru před městem. Za potvrzení stavební aktivity probíhající okolo poloviny 15. století lze považovat profilaci vyžlabeného klenového žebra, které bylo sekundárně použito v nadpraží sklepního okénka jižního průčelí zámku.

Přestože nový cimburský hrad byl malý a nevýstavný, jako sídlo správy pánů z Cimburka a Albrechta Kostky z Postupic musel postačovat. Zejména když k jeho rozšíření bylo zapotřebí investice a zájmu, které chyběly. Jinak tomu bylo s Pernštejnými, kteří prostředky měli a po roce 1480 (resp. 1491) se rozhodli k podstatnému zkvalitnění opevnění města. Rozhodující severní stranu bránil hrad a především proto došlo k jeho velkorysé přestavbě. O rozšíření hradu, které bylo jen první etapou, již byla řeč a s ním souvisely ryze fortifikační aktivity. Na nově zřízený pernštejnský parkán kolem města navázal dvakrát zalomený parkán o šířce 5–6 m na severní straně hradu, před jehož zdí se nalézal obezděný příkop. Útržky obou zdí byly odkryty při výkopech, větší úsek parkánové hradby a současně eskarpy dosud uzavírá renesanční sklepy Předzámčí na jihu. Obezděným příkopem na jihu a východě byl hrad oddělen i od areálu města, avšak v renesanci byl omezen jen na úsek před jižním průčelím zámku.

Dokonalosti severního opevnění města a současně úplné kontroly nad ním dosáhli Pernštejnové zřízením Předzámčí, jímž se do města z této strany dalo projít

Altar Grundriss des alten Baus

Půdorys přizemí budov Předzámčí před přestavbou v roce 1851 (ZA Opava, pob. Olomouc).

pouze se souhlasem panských ozbrojenců. Předzámčí organicky navazovalo na areál hradu, zabíralo zužující se část ostrožny a obdélnou plochou o šířce 80 m sahala až 45 m před zámecký příkop a dnešní vstupní halu zámku. Vymezovaly ho masivní hradby s okrouhlými dovnitř otevřenými baštami v nárožích a charakteristicky lehce zalomenými kurtinami. Předzámčí bylo bolužel zásadním způsobem narušeno po požáru v roce 1956. Do té doby v tomto prostoru stály budovy, které v upravené formě uchovávaly jeho základní hmotu. Využity byly pro provoz pivovaru, ale dříve v nich byla i palírna, sýpka a stáje. Roku 1959 byly chátrající ruiny bez průzkumu zdemolovány a jediným zachycením jejich podoby je několik fotografií a náčrtů i neúplná archivní dokumentace. Dodnes na okraji svahu stojí dvě čerstvě upravené bašty propojené tarasní zdi. Její spodní část je staticky zabezpečenou hmotou původní pozdně gotické hradby, za níž je skryta větší část sklepů, jejichž stav si však vyžaduje urychlený zásah. Severní zeď Předzámčí byla při demolici budov odstraněna úplně, ale věžová brána v trase Jiráskovy ulice zůstala již před rokem 1830. Archeologicky se prozatím podařilo zachytit základy věže a dva krátké úseky hradby.

K jihozápadní baště podkovovitého půdorysu se původně připojovala koněská příkopu před hradem, což je patrné na spodní části vystupující do sutě. Její střílny s kónickými špaletami (ojediněle cihlovými) jsou opatřeny lícnicí

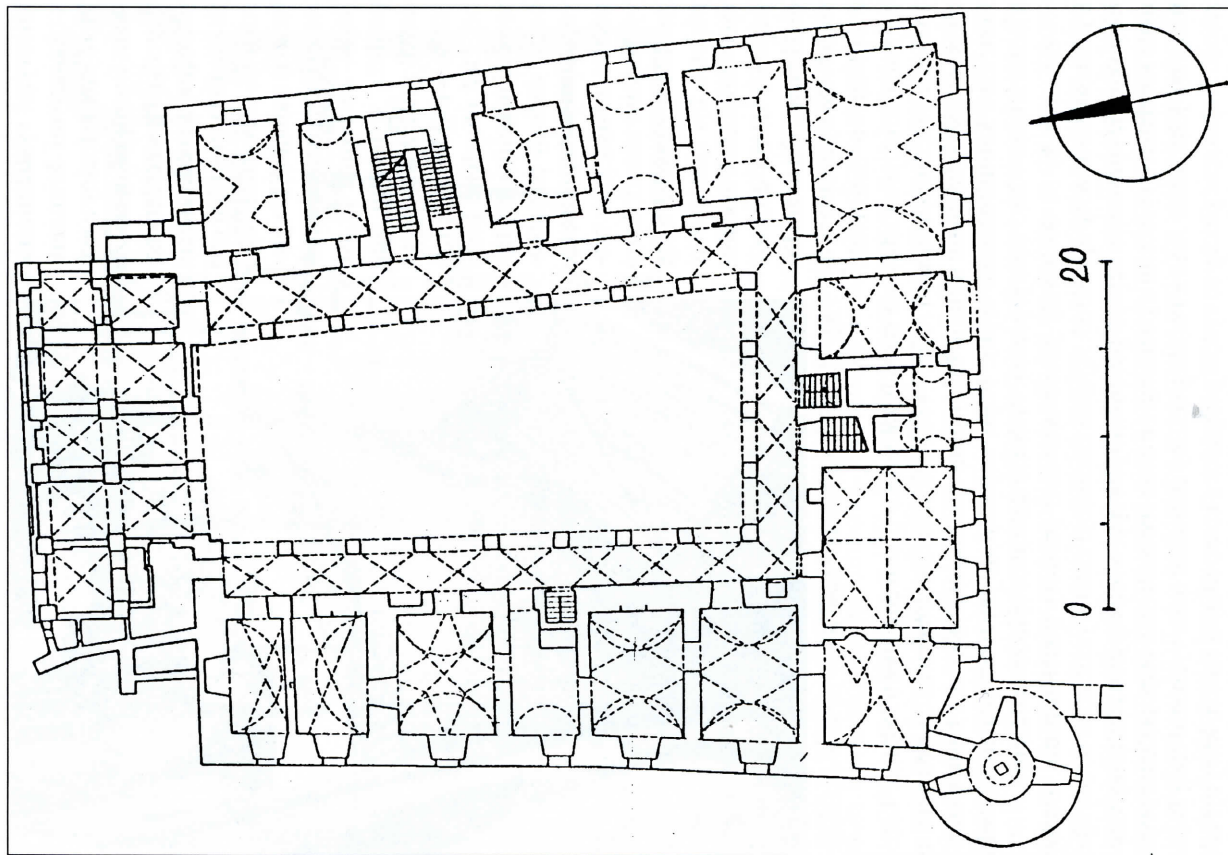
klíčovými výštlavicemi s okosenými hranami, které jsou vytesány z jednoho kusu pískovce. Ze tří podlaží je suterénní nepřístupné a svědčí o něm jenom řada tří střílen nad soklem. Severozápadní bašta je mohutnější a přesto zajištěná barokním pilířem. Zachovala se dvě podlaží, v horním jsou dosud rovněž tři klíčové střílny v pískovcové plotně. Obě ohrožené bašty se před několika lety konečně dočkaly památkové obnovy. S tou nelze počítat u bašty v severovýchodním nároží, která zanikla v zástavbě a její půdorys byl zjištěn díky úpravám podlah a ochoť majitele domu čp. 369 (p. Honzík). Od ní hradba směřovala k jihu, ale byla z odlišného materiálu

a s jinou strukturou zdíva na starých základech postavena znovu. Situace koreponduje s úředním hlášením ze 27.7.1821 o zřícení části hradeb až do základů a to od předměstských domů u Horní brány proti zámeckým stájím až k baště u vrchnostenské kontribučenské sýpky. Popis neposkytuje možnost jiného výkladu a délka zřícení – 20,5 sáhu je přesná. Příčinou destrukce bylo zemětřesení!

Ze zástavby se dochovaly pouze suterénní prostory podél západní hradby a jeden solitérní sklep uprostřed. K jejich zřízení byl zčásti využit sklon terénu šije, jižní sklep je upravenou depresi původního příkopu. Všechny jsou zaklenuty valenými klenbami s výsečením a pocházejí ze dvou renesančních etap, přičemž první může být ještě dílem Jana z Pernštejna. Jiný charakter měla východní část Předzámčí. Z ohrazené plochy se vydělil příhrádek s komunikační funkcí, který byl zdi oddělen od hospodářského provozu panského sídla. Proto po východní straně mohla snad už na přelomu 16. a 17. století vzniknout řada domů. Do vytvoření příhrádku sloužila provozu Předzámčí kamenná studna, již se cesta k severu musela

Oblé zakončení barbakánu Horní brány od severovýchodu.

Půdorys přízemí zámku před rekonstrukcí.

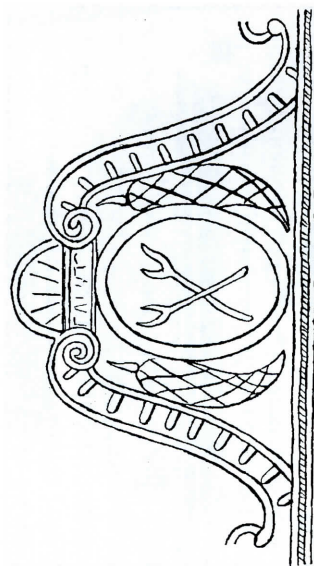
vyhnout. Při jejím odkrytí se v zásypu našly žádné nálezy a proto patrně nesloužila dlouho.

Opevnění nové Horní brány posílil dosud zčásti zachovaný barbakán trojúhelního půdorysu, jehož zaoblený vrchol stojí do výšky 6,2 m ve dvorku domu čp. 370. Čelní zeď v plné síle 1,7 m odděluje sousední dům a jsou v ní stále vidět dvě

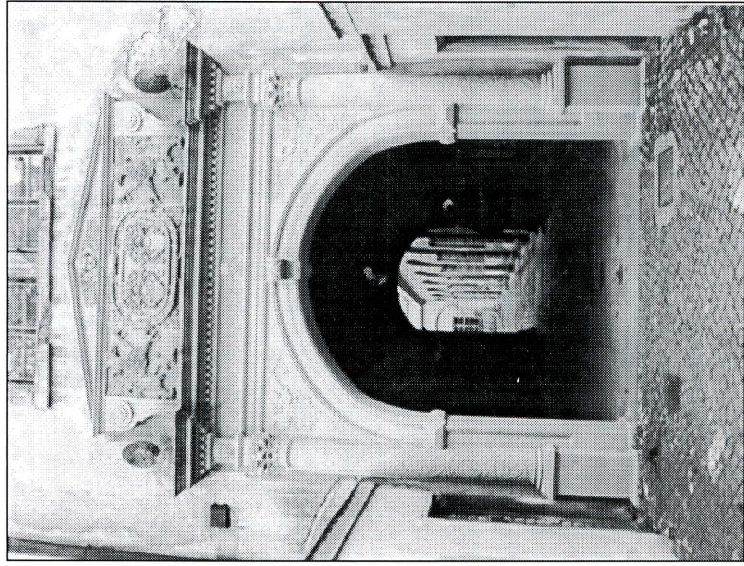
upravené niky střelen. Východní hradba je využita jako obvodová zeď domu a byla opatřena pěti střelnými, z nichž dvě mají klíčovou výstřelnici vyzděnou z cihel. Zdi, kterými se barbakán připojoval k hradbám Předzámcí a masivní věž s branou byly zbourány už před rokem 1830, ale aspoň základy věže a jejího předbrání se podařilo odkrýt a zdokumentovat. Před západní část barbakánu zatácel příkop Předzámcí a od branské věže se táhl obezděný příkop, jehož kontreskarpa kopírovala tvar barbakánu. Na východě je v ní vidět šterbinovou střílnu, která svědčí o tom, že vzhledem ke klesání vnějšího terénu bylo dno spíše bráněnou terasou. Dokládá to i oblá bašta na starých plánech a zídka propojující baštu s kontreskarpovou zdí. Vytvářela jakousi lunetu, na jejíž plošině mohla být umístěna dělostřelba.

O úpravy Předzámcí se zasloužil Jan Kropáč z Nevědomí, který rozšířil hospodářské objekty budovami při severní hradbě s pivovarem a sladovnou. Jeho dílem z roku 1561 bylo též rozšíření věže Zámecké brány, již vyzdobil znakovou deskou a podobnou desku obdržela i věž městské Dolní brány (Hosák-Indra-Jašková 1969, 80, 89). Shrnutí dosavadních poznatků tedy absolutně vylučuje možnost, že v perništejském období (1475–1547) na Předzámcí vznikl jakýsi nový samostatný kastel (dokonce byl označen jako italský) s nárožními bastiony jako v Tovačově. Se sypanými rondely v Tovačově, ale také v Pardubicích, Chlumci nad Cidlinou, Židlochovicích a na několika dalších místech, má fortifikace Předzámcí společné opravy jen stavebníky.

Zatímco o perništejském hradu už máme poměrně věrohodnou představu, na vývoj renesančního zámku existuje nadále několik názorů. Během přípravných prací a při provádění rekonstrukce zámku žel nedošlo k tolik potřebné aktualizaci stavebně historického průzkumu z roku 1993, jenž měl víceméně předběžný charakter. Přesto téměř s jistotou lze vyloučit výstavbu renesančního zámku v jeho úplném rozsahu Janem Kropáčem z Nevědomí. O jeho stavební činnosti ale není pochyb a podle nedochovaných, avšak na počátku 19. století J. H. A. Galašem

Nadpražní nástavec se známkou Veroniky z Leskovce, druhé manželky Jana Kropáče z Nevědomí, ze souboru reliéfních desek z r. 1562. R. 1813 překreslil J. H. A. Galaš.

Replika zámeckého renesančního portálu ze začátku 17. stol. (?).

a obranu nadále poskytoval parkán a obezděný příkop. Zámek zřejmě neměl arkádové ochozy, ale byl vyzdoben 22 kamennými reliéfními deskami. Sloužily asi jako nadpražní nástavce portálků a znaky v obrazovém poli některých z nich vytvářely erbovní vývod Jana Kropáče, který uvádí i B. Paprocký (1593, list 158). Při definitivní renesanční přestavbě byly supraporty vezděny do ohradní zdi příkopu a v roce 1813 je ještě mohl zakreslit J. H. A. Galaš. Do dnešní doby se však zachovala jen jediná.

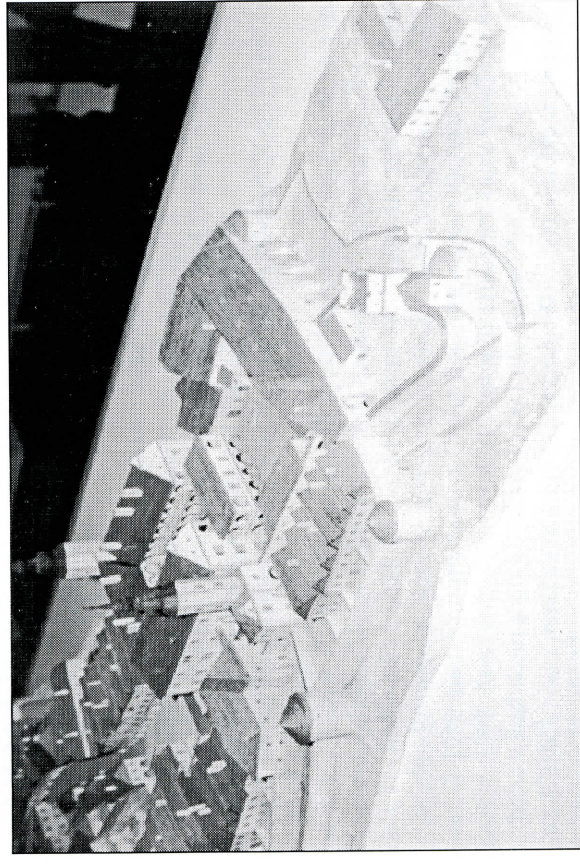
Je obtížné určit podíl dalších majitelů na dostavbách zámku, které určité nebyly nevýznamné. Sejmутí většiny vnitřních omítek při nedávné rekonstrukci odkrylo nemnoho pozdně gotických, ale velké množství raně renesančních kamenických článků druhotně použitých ve zdivu zámku. Proměny Kropáčovy stavby tedy byly značné. Obě boční křídla prodloužili do konečné délky a patrně přistavěli druhé patro. Přitom zřejmě museli zrušit bývalý hradní příkop na severu a celá tíha obrany se tak přenesla na opevnění Předzámčí. Ale to už bylo v době, kdy středověké obranné systémy ztrácely hodnotu a zámky sloužily především bydlení a reprezentaci. Podle podoby arkádových ochozů, které v přízemí zámku podíraly bosované

dokumentovaných pís-kovcových desek proběhla do roku 1562. Přestavbu hradu na jednopatrový zámek započal Kropáč evidentně od jihu. Vyrovnal a prodloužil jižní průčelí, zboril městskou hradbu, jež dosud hrad přetínala a severní trakt paláce, přičemž sklep a přízemí druhého začlenil do jižního křídla. Jeho spojením s budovou bývalé branské věže vzniklo východní křídlo, západní pak přiložil k pernístejnské hradbě. Avšak patrně sahlo jen po svislou hranu z kamenných kvádrů na úroveň severozápadního nároží hradu. Podobně bylo armováno i nové jihovýchodní nároží.

Na severu uzavírala zámek starší hradba

piliře lze soudit na iniciativu Jana ml. ze Žerotína a Kolštejna (1580–1584), neboť Žerotínové běžně akceptovali vlivy severské renesance, k jejíž výbavě užiti bosovaných piliřů patřilo. Ovšem v úvalu stejně připadají Jan (1573–1579) a Jan Jetřich z Kunovic (1588–1600), jejichž zámek v Uherském Ostrohu má arkádu podobného řešení. Předběžně se přikloníme k započetí dostavby Janem ze Žerotína a pokračování za Jana Jetřicha z Kunovic.

Positivně na zámku pracoval Zdeněk Žampach z Potenštejna po roce 1600. Jeho dílem byla určité druhá polygonální nástavba jihozápadní zámecké věže, kterou datuje korouhvička z roku 1604. Při rekonstrukci byla totiž na osmibokém tělese věže objevena horizontální spára, po kterou sahala první (kropáčovská?) nástavba. Žampach tedy mohl být stavebníkem druhého patra (Samek 1999, 555) a se značnou nadějí ho můžeme pokládat za iniciátora stavby severního křídla. Dekor na toskánských sloupcích patra, ale též na hlavním zámeckém portálu, je blízký výzdobě edikulového náhrobníku Žampachovy dcerušky Aničky Sidonie, která zemřela roku 1605. Václav Mol přidal nástavec portálu se svým erbem a od něho pochází i štuková výzdoba některých místností. Poslední hodnotné úpravy realizoval kardinal František z Dietrichštejna ještě ve dvacátých letech 17. století.

Model zámeckého souboru v podobě k roku 1620 zhotovil S. Miloš (Městské muzeum Hranice).

9. Závěrem

Za předložené poznatky o městě vděčíme badání několika generací historiků a badatelů z oboru umění a architektury. Přestože mnohé informace přinesly i povrchové výzkumy, zejména při obnově zámku, podíl archeologů zatím není dostatečně uspokojivý. Příležitost ve městě ale budou mít pouze při výkopech inženýrských sítí a nejrůznějších rekonstrukčních pracích. Podstatně větší prostor k objevům pozůstatků staršího osídlení v okolí severně od města poskytuje stavba dálnice D 47, která právě probíhá. Předstihové záchranné výzkumy v její trase realizuje Archeologické centrum Olomouc, jehož zásluhou vychází i tato publikace.

10. Literatura a prameny

- AČ, CDB, CDM, KP, ŠČPL, ZDO*: Edice pramenů (Archiv český, Český a moravský listinný kodex, Knihy půhonné a nálezové, Soupisy český psaných listin, Zemské desky olomoucké).
- Barbátovský, V.* 1909: Hranický okres, Vlastivěda moravská, Brno.
- Barbátovský, V.* 1924: Hranice, Lázně Teplice, Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz, Hranice.
- Denek, J. - Novák V. a kol.* 1992: Neživá příroda, Vlastivěda moravská, Nová řada I, Brno.
- Drechsler, A.* 2004: Osídlení Kelečka v pravěku a časné době dějinné. In: Dějiny města Kelče, Kelč, 11–31.
- Gwuzd, J.* 1985: Historická jádra měst okresu Přerov a jejich regenerace, Sborník památkové péče v Severomoravském kraji 6, 87–113.
- Gwuzd, J.* 1987: Územně plánovací dokumentace města Hranic, Památky a příroda 12, 10–18.
- Hosák, L. - Dostál, J. a kol.* 1970: Dějiny města Přerova I, Přerov.
- Hosák, L. - Indra, B. - Jašková, M.* 1969: Hranice. Dějiny města I, Hranice.
- Chupík, F.* 1999: Čtyři pozdně středověká městská opevnění na střední Moravě – Hranice na Moravě, Lipník nad Bečvou, Prostějov a Přerov (1. část), Střední Morava 8, 4–16.
- Indra, B.* 1935–1936: Oprava hranického kostelíka r. 1595, Záhorská kronika 18, 4–6.
- Indra, B.* 1938–1939: Erbovní vývod na hranickém zámku, Záhorská kronika 21, 99–102.
- Indra, B.* 1966: K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, Časopis Slezského muzea, série B, 15, 128–148.
- Indra, B.* 1987: Nejstarší pohledy na Hranice, Lipník nad Bečvou a jiná města střední a severní Moravy, Vlastivědné listy 13, č. 2, 34–38.
- Indra, B.* 1996: Město a panství Hranice za třicetileté války, Sborník SOKA Přerov 4, 17–80.
- Jandák, V. - Kouřil, P.* 1991: Problémy a úlohy archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě, Časopis Slezského muzea 40, série B, 193–219.
- Janiš, D. - Kohoutek, J.* 2002: Středověké osídlení. In: Vlastivěda moravská, Okres Vsetín – Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko, Valašské Meziříčí, 131–145.
- Josef, D.* 1999: Encyklopedie mostů v Čechách na Moravě a ve Slezsku, Praha.
- Jurok, J.* 1998: Moravský severovýchod v epoše husitské revoluce, Poodří a Po-bečví v husitském období v letech 1378–1471, Nový Jičín.
- Katz, V.* 1939: Nález mincí a sekaného stříbra ze začátku 11. století, Numismatický časopis 15, 10–22.
- Klíma, B.* 1947: Nová paleolitická stanice u Hranic, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 56, 75–79.

Krčálková, J. 1983: Česká renesanční schodiště, Umění 31, 97–117.

Krčálková, J. 1985: Italské podněty v renesančním umění v českých zemích, Umění 33, 54–82.

Kuča, K. 1997: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II, H – Kole, Praha, 310–318.

Kvěř, R. 1998: Trasa Jantarové stezky na území Moravy v pravěku a historické době, Vlastivědný věstník moravský 50, 382–387.

Měřinský, Z. 2002: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I, Praha.

Michna, P. J. 1982: K utváření raně středověké Moravy (Olomouc a historické Olomoucko v 9. až počátku 13. století, Československý časopis historický 30, 716–744.

Miloš, S. – Michna, P. – Sedláčková, H. 1998: Pozdněgotické a renesanční kachle ze zámku v Hranicích, Hranice.

Muk, J. 1994: Středověké jádro zámku v Hranicích, Archaeologia historica 19, 65–70.

Novotný, B. 1986: Staré obchodní cesty v Čechách a na Moravě ve světle mincí z 10. až 13. století a jejich vztahy k archeologickým a písemným pramenům. In: Denátová měna na Moravě, Brno, 52–85.

Opravil, E. 1974: Moravskoslezský pomezí hvozd do začátku kolonizace. In: Archeologický sborník I, Ostrava, 113–133.

Paprocký z Glogol a Paprocké Vohy, B. 1593: Zrcadlo slavného Margkrabství Moravského, Olomučí.

Pavelčík, J. 1974: K problematice neolitu a eneolitu českého Slezska. In: Archeologický sborník I, Ostrava, 22–42.

Peška, J. – Plaček, M. 2002: Dědictví věků, Nemovité archeologické památky Přerovska, Olomouc.

Plaček, M. 1996: Hradby a zámky na Moravě a ve Slezsku, Praha.

Plaček, M. 1997: Hradby v hrzených moravských městech, Archaeologia historica 22, 199–215.

Plaček, M. 1999: Hranice (okres Přerov). In: Od gotiky k renesanci, Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550, III. Olomoucko, Olomouc, 149–152.

Plaček, M. 2001: Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha.

Plaček, M. 2001a: Pernštejská opevnění moravských měst, in: Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci, Ostrava-Nový Jičín-Příbor, 159–180.

Plaček, M. – Miloš, S. 1995: Fortifikační systém Hranic na Moravě, Archaeologia historica 20, 219–232.

Prokop, A. 1904: Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung III, Wien, 731, 841–845.

Richter, V. 1952: Několik plánů z Hranic, Časopis Společnosti přátel starožitností 60, 81–96.

Rolinc, V. 2000: Majetková enkláva olomouckého biskupství v prostoru Kelče a její vazby na průběh jantarové stezky. In: Ročenka SOA v Olomouci 9 (28), 129–138.

Samek, B. 1996: Umělecké památky Moravy I, A/I, Praha, 553–561.

Scholz, L. 1864: Památky města Hranic, Hranice.

Škutíl, J. 1932–1933: Předhistorické osidlování a nálezy z Hranicka a Lipenska, Záhorská kronika 15, 97–126.

Spurný, F. a kol. 1983: Hradby, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 2, Severní Morava, Praha, 90–93.

Šmíd, M. 1991a: Prähistorisches Keramik vom Hausberg bei Teplice nad Bečvou (Bez. Přerov), Přehled výzkumů 1988, Brno, 20–21.

Šmíd, M. 1991b: Mittelburgwallzeitliches Material vom Burgwall bei Ústí (Bez. Přerov), Přehled výzkumů 1988, Brno, 52.

Teige, J. 1894: Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradišského u Olomouce (až do r. 1300). In: Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická 12/1893, Praha, 17–80.

Zapletal, F. 1933–1934: Hranice a jejich zámek, Záhorská kronika 16, 78–84, 115–119.

Zapletal, F. 1934–1935: Hranice a jejich zámek, Záhorská kronika 17, 22–28, 37–42, 82–87.

Zapletal, F. 1934–1935a: Hranice za Kostky z Postupic a Bělky z Kornic, Záhorská kronika 17, 112–115.

Zapletal, F. 1936–1937: Hranice a Jurík, Záhorská kronika 19, 120–122.

11. Summary

Hranice is the second largest town in the district of Přerov and it has always benefited from its key location in the heart of the natural passageway of the Moravian Gateway (Moravská Brána) on the intersection of the Bohemian Massif and the Carpathians and on the European watershed. From the prehistoric period, the Amber Trail from the north of the Adriatic Sea to the Baltic Sea went across this area, which was later joined by a passage from the Rhineland via Prague and Olomouc further to Eastern Europe. Recently, however, it has been assumed that from the Neolithic the trail did not lead through the valley of the Bečva River between the Maleník massif and the highlands of Oderské vrchy, but across the Kelč and Příbor hills where several settlements arose. During the colonisation period at the beginning of the High Middle Ages, the trail returned to the valley of the Moravian Gateway. The development of Hranice will be examined within the period from its origins in the second half of the 1100s until the outbreak of the Thirty Years War.

The town of Hranice is located on the Bečva River which enters the Moravian Gateway through limestone hills with a large number of karstic features (the Pro-past abyss, aragonite caves). The sides of the valley leading to the Upper Moravian Valley (Hornomoravský úval) are formed by culm sediments, and the hills towards the east formed from the Tertiary sandstone and slate. The savannah character of the landscape enabled establishing of a Palaeolithic settlement below Velká and Malá Kobylanka. After the end of the Ice Age, however, a deep forest, along the Bečva of alluvial character, stretched across this territory, thus actually preventing settlements of more permanent character. No traces of Slavs were found and the site of Hradištěk u Ústí with finds from the Greater Moravian period belongs to the adjoining Kelč region, where a medieval settlement in the early 1100s is also recorded in writing.

Although the fact that in 1169 Hranice fell within the jurisdiction of the Rajhrad Monastery is recorded in a forged charter, yet it is irrefutable as in 1222, in a dispute over this territory, it was adjudged to fall under the Hradisko Monastery. This monastery launched colonisation of a greater scale of the southwestern part of the land stretching from Hranice to the bend of the Odra River nearby Jeseníky nad Odrou. In the middle of 1200s Hranice was probably a market village, situated in the area of Motošín suburb perhaps, with an early Gothic church towering above it, giving the village its second name: Alba Ecclesia (Weiskirchen in German). This church was later incorporated into the area of the town established on a long tongue of land between the Velička and Ludina streams. It was located in the southwestern tip of a regularly designed body with a rectangular marketplace. In the late 1700s it was pulled down after construction of a Baroque church. The first town location dates to 1276 and its effects were extended with the second

location of 1292. Nevertheless, the permission of King Wenceslas II in 1284 to build town walls was not exploited and fortification built of wooden walls and ditches was not recorded until in 1431.

During 1300s the town was mortgaged to members of aristocracy. One of them built a wooden stronghold, as recorded in 1398, which was replaced by a stone castle constructed by a prominent Moravian Hussite Lord Jan Tovačovský of Cimburk in the middle of 1400s. In 1427 he seized the town and secured it with stone walls owing to those stormy years. He also built a rectangular castle (33×20 m) with two towers adjacent to the outer side of the walls. One tower also served as the town gate, securing controlled entrance to the town. In 1469 Ctibor of Cimburk assigned Hranice to Albrecht Kostka of Postupice, who, however, sold it six years later to the House of Pernstein. They owned the town until 1547. In 1499 they acquired the dominion for hereditary ownership. Their rule brought a period of progress and development. They markedly improved the town fortification by building sub-castle walls with round towers. The gates were provided with fore gates in the form of barbicans. The castle was considerably reconstructed and extended beyond the walls into the town and in front of the castle three corner towers strengthened the sensitive northern side of the fortification. A new town hall was built with a hall with ribbed vaulting from 1528. An interesting early Renaissance portal of 1544 marks the completion of its construction. Extensive research, which was conducted during the castle reconstruction, substantially improved the knowledge of the castle development.

After short and rather insignificant possession of Hranice by Václav Haugvic of Biskupice, Jan Kropáč of Nevědomí settled in Hranice. He rebuilt the castle in the Renaissance style and took care of the town (the town hall tower), his male descendants, however, died before him († 1572). Hranice was inherited by Jan of Kunovice, a husband of Jan Kropáč's daughter, and later by his descendants. They continued rebuilding the castle, yet it was not completed until the unique five-aisle and two-storeyed hall on the northern side was built by Zdeněk Žampach of Potenstein (1600–1609) and the interiors decorated by Václav Mol of Modřelice (1612–1621). As he participated in the rebellion of the Bohemian Estates, his lands were confiscated and passed to Cardinal Franz von Dietrichstein. Thus Hranice ceased to be a residence of aristocracy and until the midst of 1800s its development was subdued. The town lived up again with the construction of Emperor Ferdinand's Nordbahn (Northern Railway) and the industrial revolution. On the other hand, this also initiated the decline of historical architecture and loss of authenticity.

ARCHEOLOGICKÉ PAMÁTKY STŘEDNÍ MORAVY

Město Hranice do Bílé hory

Svazek 8

Ing. PhDr. MIROSLAV PLAČEK

Foto: archiv autora

Překlad: H. Holpuchová

Vydalo Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace

Zodpovědný redaktor PhDr. Jaroslav Peška

Náklad 300 ks

Tisk Jaromír Šrámek, Tiskárna Gloria, Rosice u Bma

ISBN 80-903423-3-7